

Errata

Oprava stránek: 11, 21, 27, 32, 46, 48, 50, 57

Přílohy: obrázek 13, obrázek 26

Položené výzkumné otázky zní následovně:

1. Jak silný je vztah jednotlivých skupin respondentů k území – obci – lokalitě?
2. Liší se intenzita regionální identity v zájmovém území Neveklovska od ostatních modelových území?
3. Existuje polarizace lokálního společenství ve smyslu dichotomie rezidenti a rekreanti?
4. Pomohl cestovní ruch (individuální rekreace) k oživení této specifické oblasti? Pokud ano, vracejí se rekreanti do oblasti právě díky rodinným vazbám?

Práce je členěna do několika částí. V úvodní kapitole byly vysloveny cíle práce spolu s výzkumnými otázkami. Cíle a výzkumné otázky se částečně opírají o grantový projekt. Počátečním úkolem bylo vymezení základních pojmů pro potřeby práce s pomocí literatury a internetových zdrojů (kapitola 2). Kapitola 3 je věnována metodám, které byly při tvorbě diplomové práce použity. Následující kapitola 4 se zaměřuje na analýzu modelového území a důvody jeho specifčnosti. Kapitola zároveň podává informace o tom, z jakých důvodů a jak bylo modelové území před započítáním práce vymezeno. Kapitoly 5 a 6 jsou věnované zhodnocení výsledků dotazníkového šetření v modelovém území a komparace těchto výsledků s celkovými výsledky, získanými při rozsáhlém dotazníkovém šetření po Česku. Tyto dvě kapitoly lze spolu s teoreticko-metodologickým zarámováním považovat za stěžejní části práce. Závěr (kapitola 7) přináší závěrečné shrnutí zjištěných skutečností, konečné porovnání výsledků z dotazníkových šetření. A zároveň odpovědi na uvedené výzkumné otázky a zhodnocení, zda došlo k dosažení cílů práce.

sebou přináší jak pozitiva, tak negativa. Rekreatanti se často ztotožňují s objektem druhého bydlení a jeho okolím více než se svým trvalým bydlištěm. Rekreatanti pomáhají v zachování původního vzhledu sídel a často mohou být pro území přínosem, například jako iniciátoři identifikace s územím (Heřmanová, Chromý 2008). Na druhé straně se zde opět vyvstává problém již zmíněné sociální vzdálenosti mezi rekreatanty a rezidenty, dále problém neregulovatelných chatových osad a další ekologické problémy (Vágner 2003). Souhrnem lze říci, že ke vzniku a rozvoji DB přispělo mnoho faktorů. Byly to procesy celospolečenské jako odsun obyvatelstva z pohraničí a dalších specifických oblastí. Na to navazující snaha o opětovné dosídlení, nárůst volného času (např. volná sobota), omezení pohybu za hranice Česka a atd. Avšak dopady těchto procesů jsou časoprostorově diferencovány (Vágner, Fialová 2004). Přes všechna pro a proti druhé bydlení zůstává součástí životního stylu mnohých obyvatel Česka (Bičík a kol. 2001).

2.3 Druhé bydlení v periferních oblastech

Druhé bydlení (dále DB) a regionální identita v periferních oblastech bezesporu tvoří spojení, které nelze opomíjet. Jelikož to byla právě změna funkce některých lokalit (z obytné na rekreační), která ovlivnila identitu v řadě regionů (Heřmanová, Chromý 2008). Pojem periférie lze definovat jako něco okrajového, s charakteristickou zástavbou, nízkou hustotou zalidnění, značným podílem zemědělské půdy (Winkler, Petrusek 2007). Polarizace prostoru, dichotomie ve smyslu jádro a periferie má v dnešní globalizační společnosti (na vyšší měřítkové úrovni) a v procesu transformace (z měřítkové úrovně Česka) důležitou úlohu. Ke studiu polarizace prostoru existuje celá řada přístupů, zároveň i pojem periferie má v literatuře celou řadu definic. Obecným cílem při vymezení periférií je objevení oblastí, jejichž funkčně-sociální a sociálně-funkční vztahy nedosahují určité úrovně. Faktory, popřípadě soubory faktorů (proměnlivé v čase) určující perifernost a mohou představovat specifické druhy perifernosti. Hlavními vypovídacími faktory určující postavení daného území v polarizovaném prostoru je vnější i vnitřní poloha. Dále jsou to objektivní a subjektivní faktory, které nám určují perifernost. Mezi tyto faktory je možno zařadit fyzickogeografické, sociálně-demografické, ekologické, ekonomické, geometrické, kulturní, náboženské a v neposlední řadě politické. Faktory a intenzita jejich působení závisí na prostoru a čase a také na řádovostní úrovni regionu (Havlíček a kol. 2005). Ve smyslu geometrické polarizace je důležité pojetí hranic a fenomén pohraničí. Tento směr se od druhé poloviny devadesátých let 20. století stal významným směrem geografického zkoumání (Havlíček a kol. 2005).

Typologie venkova dle Perlína (2008) dělí venkovský prostor do šesti kategorií. Pro potřeby práce je stěžejní typ venkova s názvem „Vnitřní periferie“. Jedná se o nejrozsáhlejší část českého venkova, která navazuje na chudé Sudety v pásu od Rakovnícka. Dále pokračuje přes středo-jihočeské pomezí v okresech Příbram, Písek, Tábor, Benešov, Pelhřimov až do prostoru Českomoravské vrchoviny. Vnitřní periferie jsou tradiční českou venkovskou oblastí ve středních a vyšších polohách, kde se díky horším předpokladům pro zemědělskou výrobu vytvořilo velké množství malých sídel, které na sebe relativně blízko navazují. Z historického hlediska byla tato oblast hlavním zdrojem pracovních sil pro centra. Díky tomuto faktu a poměrně malému počtu obyvatel v obcích z nich vymizela přirozená hospodářská základna, nevyjímaje provozů zemědělské výroby. Občanské vybavení se nachází na poměrně nízké úrovni. Dojíždka za prací byla a je pro obyvatele nutností, avšak vyvstává problém velké vzdálenosti center a malé frekvence dopravních spojů. Ze všech těchto faktorů vyplývá nezaměstnanost, typická pro tyto regiony. Není překvapující, že velká část původně bytových domů zůstala opuštěna a objekty začaly být využívány jako chalupy. Rovněž se zde rozvíjely i chatové osady a to zejména v blízkosti větších měst. Popis typu „Vnitřních periferií“ odpovídal i modelovému území Neveklovska. Avšak jak již bylo zmíněno, Neveklovska se přeměňuje na suburbánní zázemí Prahy a ztrácí znaky perifernosti (blíže kap. 2.3).

Typologie venkovského prostoru z roku 2010 vymezuje 8 typů venkova. Pokud se na typologii bude opět pohlížet z hlediska modelového území, bude se Neveklovska nacházet na pomezí kategorií „Nerozvojový sousedský venkov“ a kategorie „Rozvojový venkov“. Jelikož typologie byla provedena na základě POÚ, modelové území nespadá jen do jednoho typu venkovského prostoru. Obec Rabyně patří pod POÚ Týnec nad Sázavou, zatímco zbylé tři obce pod POÚ Benešov. „Nerozvojový sousedský venkov“ téměř charakteristicky koresponduje s typem venkova „Vnitřní periferie“. Charakteristiky typologie operují i s měkkými faktory. Došlo k následujícím zjištěním: sociální faktory (lidský kapitál, kulturní klima, vyšší podíl rodáků, silná regionální identita, sociální kapitál, atd.) jsou zde velmi příznivé. Naopak faktory ekonomické nejsou nikterak uplatňovány. Z hlediska demografického tento nerozvojový venkov má velké zastoupení obyvatelstva v postproduktivním věku. „Rozvojový venkov“ tvoří shluk POÚ kolem hlavních center, jejich rozvojových os a kolem hlavních dopravních koridorů spojující jádrové oblasti. Demograficky se tyto venkovské oblasti vyznačují silným populačním růstem.

Celkem se na námi vymezeném území Neveklovska nachází 991 domů, z toho 229 je neobydlených nebo určených k rekreaci. Pro provedení dotazníkového šetření v modelovém území Neveklovska bylo vyhrazeno 100 dotazníků, z toho jedna čtvrtina byla určena pro rekreaty. Hodnota byla zvolena na základě faktu, že jednu čtvrtinu domovního fondu tvoří právě rekreační objekty popřípadě neobydlené objekty. Za tohoto předpokladu byl vybrán pro dotazníkové šetření každý desátý dům. Počet domů v jednotlivých obcích a jejich částí a rozvržení počtu dotazníku uvádí příloha 1, 2. Zároveň díky špatnému rozeznávání rekreačních objektů od objektů trvalého bydlení byla použita metoda Sněhové koule (Hendl 2008). Tato metoda se týkala obzvláště oblastí vzdálenějších od Slapské přehradu vyznačující se vyšším zastoupením chalup. Dotazníkové šetření probíhalo ve vybraných lokalitách v měsících červenci a srpnu roku 2010 z důvodu silné koncentrace rekreatů v oblasti. Dotazník byl koncipován řešiteli grantového projektu a částečně vycházel z již dříve prováděných výzkumů uskutečněných na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje (Chromý, Marada 2004, Vágner, Fialová 2004, Spilková 2006). Celkem bylo vyplněno 94 dotazníků a spolupráce s vybranými respondenty probíhala bez větších obtíží. Součástí terénního šetření byly i z hlediska komunikace komplikovanější řízené rozhovory se zástupci tamní samosprávy. Zástupci samosprávy byli nejprve kontaktováni přes email. Odezva byla 50 %. Zbylé zástupce bylo nutné kontaktovat telefonicky a osobní návštěvou, přičemž v obci Rabyně se nepodařilo ani přes opakované návštěvy během úředních hodin v letních měsících nikoho zastihnout. Proto se poslední z řízených rozhovorů s novými představiteli samosprávy obce Rabyně uskutečnil až v květnu 2011. Celkem byly pořizené čtyři řízené rozhovory, přičemž struktura rozhovoru se převážně držela otázek z dotazníku. Osnovu řízeného rozhovoru lze nalézt v příloze č. 12. Z dalších metod terénního výzkumu bylo v modelovém území provedeno pozorování a fotodokumentace. Mezi cíle pozorování patřily objekty druhého bydlení, problémové objekty, symboly a další specifika regionu. Pořízená fotodokumentace dokresluje specifika území (příloha 4–8).

V další části práce dochází k vyhodnocení získaných výsledků z dotazníkového šetření a řízených rozhovorů (bližší kap. 5). Hodnocení dotazníkového šetření lze považovat za klíčovou část práce. Při hodnocení byl soubor jednak hodnocen jako celek a zároveň byl

rozdělen do dvou skupin. První skupinu tvořili místní obyvatelé a druhou rekreanti. Získané výsledky jsou doplněny grafy.

kdy všechna sídla pocítla značný úbytek obyvatelstva. Sídla byla vystěhována během první, druhé i třetí etapy vysídlování. Největší ztráty zaznamenala sídla Dalešice, Nebřich, Nedvězí, která byla vystěhována hned v první fázi. Sídla přišla mezi sčítacími roky 1930 až 1950 o polovinu obyvatelstva. Zbylá sídla ztratila kolem třetiny obyvatelstva. I v dalších sčítacích letech dochází stále k mírnému úbytku obyvatelstva. Ani v posledním sčítacím roce 2001 se žádnému ze sídel nepodařilo přiblížit počtu obyvatel z předválečného období. Velmi zajímavé z hlediska vývoje počtu obyvatel je sídlo Tloskov. Tloskov jako jediný měl v roce 1991 více obyvatel (278) než v předválečném období (v roce 1930 132 obyvatel). Naopak výraznou změnou byl poslední sčítací rok 2001, kdy Tloskov čítal pouze 31 obyvatel. Lze se domnívat, že důvodem takto výrazné změny je Diagnostický ústav sociální péče v Tloskově, který poskytuje ubytování přes 200 zdravotně a mentálně postiženým osobám (Diagnostický ústav sociální péče v Tloskově, 2008–2011), které byly do roku 1991 v Tloskově trvale hlášeni a v roce 2001 již nikoli.

Z hlediska dojížděky je Neveklov vzdálen od Prahy přibližně 50 km. Nevýhodou je poloha mimo hlavní dopravní radiály, směřující z Prahy na jih. Přesto je spojení s většími centry Praha, Benešov zajištěno pravidelnými veřejnými dopravními spoji. Tyto pravidelné spoje projíždějí i většinou zbylých sídel Neveklova (př. linka Neveklov – Jílové u Prahy, Benešov – Chotilsko – Rabyně). Neveklov spadá do pásma Středočeské integrované dopravy (dále SID) do zóny E. Dopravní dostupnost by se měla výrazně zlepšit výstavbou plánované dálnice D3. Ovšem na druhé straně je nutné zmínit i postoj obyvatelstva, které se k dálnici staví negativně (viz dotazníkové šetření kap. 5.2). V návaznosti na dopravní spojení je třeba uvést nutnost obyvatelstva Neveklova dojíždět za prací. Pro město je charakteristický nízký podíl pracovních příležitostí v průmyslu i zemědělské výrobě. I přes silné zaměření Neveklova na zemědělství, podíl zaměstnanosti v tomto sektoru klesl na polovinu. Naopak příznivě se vyvíjí na Neveklovsku úsek služeb a drobných podnikatelských aktivit. Míra registrované nezaměstnanosti v roce 2009 činila v Neveklově 5,39 %. Nezaměstnanost Neveklova se v posledních letech pohybuje kolem hodnoty 5 %. Nezaměstnanost v okrese Benešov se rovněž v posledních letech pohybuje kolem 5,5 %, tato hodnota je ovšem nejvyšší na poslední roky (př. na konci roku 2008 činila nezaměstnanost něco málo přes 3 %). I přes vzrůstající hodnoty nezaměstnanosti na Benešovsku, jsou hodnoty stále pod průměrem Česka. Nezbytné je uvést fakt, že Neveklov je pracovní zcelo odlišný od zbytku okresu Benešov.

dojížděky (shodné pro všechny zájmové obce). Podle SLDB 2001 dojíždělo do zaměstnání 80 obyvatel Tismi. Problémem je horší dopravní dostupnost lokality. Obec leží na silnici III. třídy a neprochází jí železniční trať. Obecně platí, čím větší vzdálenost od Prahy, tím horší dopravní dostupnost veřejnými prostředky (Kolísek 2010). Tisem leží jižně od Prahy a je vzdálen přes 50 km. Při cestě z Prahy veřejnou dopravou je nutný alespoň jeden přestup, nejčastěji v Benešově případně v Neveklově. Okresní město Benešov je vzdáleno 10 km severovýchodním směrem. Do Benešova je dopravní dostupnost poměrně lepší, autobusy jezdí v pravidelných téměř hodinových intervalech. Tisem spadá rovněž do pásma SID do zóny E.

Dopravní dostupnost by se mohla výrazně změnit vybudováním dálnice D3. Problém výstavby dálnice D3, její vliv na život místních obyvatel a cestovní ruch je široké téma sahající nad rámec diplomové práce. Zde je jen krátké přiblížení problematiky. Dálnice D3 (Praha – Tábor – České Budějovice) je rozdělena na 2 části: jihočeský úsek (Mezno – České Budějovice) a úsek středočeský (Praha – Mezno). Schválená trasa by měla procházet přes Posázaví (Zájmové sdružení obcí Klid 2008). Podle územních plánů by měla dálnice procházet cca 800 m od obce Tisem, což se nelíbí jak obyvatelům, tak zástupcům tamní samosprávy. Tisem spolu s dalšími 4 obcemi vystoupil proti výstavbě dálnice. V roce 2006 učinily dotčené obce Stavební uzávěru na svá katastrální území a tím učinily zabránění vedení stavby na svých územích. Uzávěra je v souladu se Zákonem o obcích (č. 128/2000 Sb.) a Zákonem o územním plánování a stavebním řádu (č. 183/2006 Sb.). Jako účel nutné ochrany byla uvedena ochrana zdraví občanů a ochrana krajinného rázu, ochrana přírodních a estetických hodnot, ochrana rekreačního potenciálu území. Povrchové vedení liniových dopravních staveb v okolí obce by znamenalo výrazné narušení krajinného rázu, výrazné zhoršení životního prostředí. Obec požaduje vedení dálnice pod povrchem země (tunely), nebo uzavřenými tubusy (Tylová 2007). V obci byla sepsána i petice a starosta Miroslav Hruška argumentuje: „Posázaví bylo ničeno vojsky SS, kteří si z něj udělali střelnici a z domovů jeho obyvatel terče. Přesto nedokázali tento kraj zničit. Pak se o to pokusili kolektivizátoři. Ani jim se tento záměr nepovedl a kraj znovu vzkvétá. Nyní je možné, že by obyvatelé přišli o své domy potřetí a tentokrát definitivně. A to nesmíme dovolit.“ (Hruška 2008, s. 1) Obce spolu se sdružením obcí Klid (hlavní cíl sdružení je boj za nevhodné trasování dálnice D3), prosazují místo dálnice vytvoření

Důležité je zdůraznit funkčnost obce po společenské stránce. V roce 1998 získala obec Modrou stuhu v soutěži Vesnice roku za společenský život. Dodržují se zde tradice jako masopust, velikonoční pomlázka, stavění májky, slaví se výročí obce, pořádají srazy rodáků. Krom samosprávy se na společenském životě podílejí místní hasiči. O občanské vybavenosti byla již zmínka výše, jen pro doplnění: v obci je dobře zásobený obchod se smíšeným zbožím a velmi využívaná obecní knihovna (Obec Stranný 2011). Velkou zásluhu na funkčnosti a rozvoji obce má místní starosta (viz kap. 5.2).

4.4.4 Rabyně

Rabyně je obec v těsné blízkosti Slapské přehrad, na pravém břehu řeku Vltavy. Obec před rokem 1996 náležela do okresu Praha-západ, nyní spadá pod okres Benešov. Benešov je obcí s rozšířenou působností. Na rozdíl od ostatních modelových obcí je obcí s pověřeným obecním úřadem Týnec nad Sázavou. Rabyně je obcí s nejvyšším zastoupením ODB v poměru obydlené domy (70) a domy určené k rekreaci (60). Obec je tvořena ze sedmi částí (Blaženice, Loutí, Měřín, Nedvězí, Rabyně, Nová Rabyně, Stará Rabyně). Celková výměra obce je 1 589 ha. Větší centra jsou vzdálena poměrně rovnoměrně. Praha leží 30 km na sever a Benešov 20 km na východ. K 1. 1. 2011 žilo na území Rabyně 260 obyvatel z toho 124 mužů. Během letních měsíců se však počet obyvatel zvýší díky rekreatantům až pětinásobně (Sdružení obcí Neveklovska 2011). To vysvětluje i velmi nízkou hustotu zalidnění pouze 16 obyvatel na km² (2010). Přirozený přírůstek v posledním roce (2010) dosahoval záporných hodnot, konkrétně -7 ‰ (pro srovnání v roce 2009 -8 ‰). Naopak přírůstek migrací v roce 2010 činil 11,5 ‰. Tato čísla jsou dokladem malého počtu trvale bydlících obyvatel, ale na druhou stranu saldo migrace je v posledních letech kladné př. rok 2009 23,4 ‰ (Veřejná databáze ČSÚ 2010). Lze se domnívat, že vliv na kladné migrační saldo mají i rekreatanti. Jak bylo zjištěno při osobní návštěvě lokality, někteří představují ODB pro trvalé bydlení a usazují se v oblasti natrvalo.

Rabyně a její části byly vystěhovány v první etapě při zřizování cvičiště SS. Díky tomu obce zaznamenaly největší ztráty na obyvatelstvu. Výstavba Slapské přehrad v 50. letech 20. století značně přispěla k rozvoji obce. Již v letech 1928–1929 proběhl výzkum geologického podloží na území mezi dnešní Novou Rabyní a chatovou osadou Kopanina. Výsledky průzkumu však nebyly nikterak uspokojivé a také díky hospodářské krizi v 30. letech a dalších událostech spojených s druhou světovou válkou, ze stavby sešlo.

vyjadřovali k důvodu, který je do mikroregionu přivedl. Mezi nejčtenější odpovědi patřily „Žili zde moji předci“ v 48 %, „Mám zde příbuzné“ odpovědělo 21 %.

Vzhledem k faktům, které přineslo zpracování otázek týkajících se trvalého bydlení a rekreace, se dá konstatovat, že v oblastech v blízkosti Slapské přehrady převažují chaty a rekreační domky. Se zvyšující se vzdáleností od přehrady roste počet chalupářů. Rezidenti mikroregionu mají k území silný citový vztah, který je dán převážně rodinnými vazbami, které jsou v území silně zakořeněny, i přes nucené vysídlení obyvatel během světové války.

Další část dotazníku se zaměřila na specifika území. Otázky číslo 8 „V čem je území, ve kterém žijete/rekreujete nezaměnitelné?“ (tab. 4) a číslo 11 „Co považujete za symboly území, ve kterém žijete/se rekreujete?“ (tab. 5) byly otázky otevřené, a proto jejich vyhodnocení díky šíři odpovědí bylo složitější. U otázky 8 se odpovědi poměrně shodovaly. Respondenti poukazovali na ráz krajiny a klid, který venkovské prostředí přináší ve spojení s neporušenou přírodou a čistým vzduchem. V neposlední řadě nebyly opomenuty rodinné vazby a přátelství. Symboly území lze rozdělit na tři typy: přírodní, kulturní a ostatní. V celkovém hodnocení převažovaly symboly přírodní a ostatní nad kulturními. Respondenti často odpovídali v obecné rovině. Často se objevovaly symboly jako příroda, krajina, klid a lesy. Mezi nejčastější přírodní a ostatní symboly lze považovat Slapskou přehradu, řeku Vltavu a Něštětickou horu. V důsledku toho, že bylo terénní šetření prováděno během letních měsíců, vyskytovaly se mezi symboly i pojmy jako houby. Kulturní symboly se lišily podle polohy obcí. Přesto za největší místní kulturní dominantu se dá považovat zámek Konopiště, který uvedlo 13 respondentů. Mezi dalšími kulturní symboly byly jmenovány zřícenina Kožlí, zámek Jablonná.

Příloha 5: Fotodokumentace přírodního prostředí modelového území

Všechny fotografie: Vlasta Skalová

Obr. 12: Vyhlídka na Slapskou přehradu

Obr. 13: Slapská přehrada s obcí Měřín

Příloha 5: Fotodokumentace přírodního prostředí modelového území

Všechny fotografie: Vlasta Skalová

Obr. 12: Vyhlídka na Slapskou přehradu

Obr. 13: Slapská přehrada s obcí Měřín

